

Serbest Eczanelerde İlaç Sunumu Sürecinde Karşılaşılan Sorunlar: Akılcı İlaç Kullanımı Yönünden Değerlendirme*

Received : 12.06.2009

Revised : 20.08.2009

Accepted : 24.08.2009

**Ahmet Akıcı¹, F. İlkay Alp², Gül Ayanoğlu Dülger^{3,0}, Kübra Elçioğlu³,
Bülent Gümüşel⁴, Özge Gündüz⁵, Levent Kabasakal³,
Deniz Kaleli Durman², Pelin Kelicen⁴, Zeliha Kerry⁶,
Mehmet Melli⁷, Arzu Onay Beşikçi⁸, Latif Özbay⁵,
Tanju Özçelikay⁸, Osman Özdemir⁹, Sevim Rollas¹⁰, Gülnur Sevin⁶,
A. Özer Şehirli³, Banu Cahide Tel⁴, Hale Z. Toklu³,
Nilüfer N. Turan¹¹, Levent Üstünes⁶, Ersin Yarış¹², M. Betül Yerer¹³**

Giriş

İlaç endüstrisindeki teknolojik gelişmelere bağlı olarak eczacının tüm dünyadaki rolü “ilaç merkezli” bir konumdan “hasta merkezli (odaklı)” bir konuma doğru hızla değişmektedir ¹. Bu değişim eczacılara hastalarına ilaç ve tedavileri hakkında daha ayrıntılı bilgiler vermelerini de kapsayan yeni sorumluluklar yüklemektedir ^{1,2}. Ülkemizde Türk Eczacılar Birliği'ne kayıtlı olan eczacıların %82'si eczane açmaktadır ³. Türkiye'de sağlık harcamalarının önemli kısmını ilaç harcamaları oluşturmaktadır ⁴. Ülkemizde yatan ve ayakta tedavi gören hastalara yazılan reçeteler göz önüne alındığında hastalara ilaç sunumunun esas olarak eczanelerde serbest eczacılar tarafından yapıldığı bilinmektedir ⁵. Reçeteye yazılan ilaçların,

¹Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi Farmakoloji Anabilim Dalı, ² İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Farmakoloji Anabilim Dalı, ³ Marmara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Farmakoloji Anabilim Dalı, ⁴ Hacettepe Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Farmakoloji Anabilim Dalı, ⁵ Yeditepe Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Farmakoloji Anabilim Dalı, ⁶ Ege Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Farmakoloji Anabilim Dalı, ⁷ Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Farmakoloji Anabilim Dalı, ⁸ Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Farmakoloji Anabilim Dalı, ⁹ Sanovel İlaç Sanayi, ¹⁰ Marmara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Farmasötik Kimya Anabilim Dalı, ¹¹ Gazi Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Farmakoloji Anabilim Dalı, ¹² Karadeniz Teknik Üniversitesi Tıp Fakültesi Farmakoloji Anabilim Dalı, ¹³ Erciyes Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Farmakoloji Anabilim Dalı

*Corresponding Author: E-mail: fguldulger@yahoo.com

hekimin önerdiği dozda ve kullanım şekline uygun olarak verilmesi hastanın yeniden sağlığına kavuşmasını sağlayabilmek açısından son derece önemlidir ve bilindiği gibi, ülkemizde reçete edilen bir ilacı, uygun dozda ve hekimin önerdiği şekilde hastaya sunmak yasalarımıza göre eczacının yetki ve sorumluluğundadır ⁶.

Serbest eczanelerde görev yapan eczacılar hastanın tedaviye başlamadan önce sağlık çalışanları ile iletişiminin son basamağını oluştururlar ve bu nedenle de akılcı ilaç kullanımı açısından özel bir öneme sahiptirler. Burada eczacının hastasına sunduğu ilaç bilgilendirme sürecinin akılcı olması tedavinin başarısını ve dolayısıyla devletin ilaç ve sağlık harcamalarının sonuçlarını doğrudan etkilemektedir ⁷⁻⁹.

Özellikle 2004 yılından bu yana ilaç ve eczacılık ile ilgili yapılan değişiklikler nedeni ile eczacıların yaşadığı sorunlar her geçen gün ağırlaşarak artmaktadır. Yaşanılan bu süreç akılcı ilaç kullanımı konusunda sorumlu olan eczacıları görevlerinden uzaklaştırmakta, esas görevleri arasında olan hastasını ilaçları hakkında bilgilendirme ve hasta izlemi gibi görevlerini yerine getirmelerini engellemektedir.

Beyin fırtınasına katkıda bulunan katılımcılar ilaç sunum sürecinde serbest eczanelerde eczacıların birçok sorunla karşılaştıklarını belirlemişler ve bu sorunları 4 ana başlık altında ele almışlardır:

Reçeteden kaynaklanan sorunlar: Bu başlık altındaki sorunları okunma güclüğü çekilen reçeteler, ilacın kullanım şekli ve doz bakımından eksik reçeteler ve reçetenin geri ödeme kurumları tarafından kabul edilebilmesini sağlayan esas koşul olan eksiksiz reçete düzenlenmesi ile ilgili sorunlar şeklinde değerlendirebiliriz. Ayrıca provizyon sistemi ile ilgili sorunların geri ödeme sisteminden kaynaklanan sorunlar gibi ayrı bir başlık altında değerlendirilmesi mümkün olmakla birlikte, reçete ile ilgili sorunlar başlığı altında da değerlendirilebilir. Aslında provizyon sistemi ve Bütçe (Sağlık) Uygulama Tebliğlerindeki (BUT ve SUT) karşılaşılan yoruma ve kişisel kararlara açık konular eczacının geri ödeme kurumları ile ilgili sorunlarının temelini oluşturmaktadır.

Hastadan kaynaklanan sorunlar: Hastaların hastalığı ve tedavisi hakkında gerek doktordan gerekse de eczacıdan bilgi alma konusundaki gösterdiği isteksizlik/ çekingenlik, uyunc eksikliği, hastanın ilacıyla

ilgili etkinlik, güvenilirlik konusundaki endişeleri, hastanın ilaç sunum sürecine yeterli zaman ayırmaması, kişilerin ilaçlarını bir başkasına aldırması veya yasal olmamasına karşın telefon vb araçlar ile eczaneye gitmeden karşılamaya çalışması, eşdeğer ilaçlar konusunda önyargılı olması, hastaların ilaçları reçetesiz kullanma, hekim ziyareti yapılmadan çevrelerindeki kişilerin önerileri üzerine eczaneden ilaç alıp kullanma hastaların nutrasötikleri nasıl ve ne zaman kullanacakları konusunda yeterli bilgiyi eczacıdan almadan bunları kullanmaya aşırı istekli olmaları, hastaların ilaç kullanırken dinsel, töresel ve toplumsal baskılardan etkilenmesi ve bu konuda inatçı tutum sergilemesi, alışverişlerinde vere-siye teklif ederek bu konuda ısrarcı olmaları ilaç sunum sürecinde has-talardan kaynaklanan sorunlar olarak tanımlanabilir.

Hekimden kaynaklanan sorunlar: Bu bölümde temel olarak hekim-eczacı diyalogunun yetersizliği öne çıkmaktadır. Eczacı ve hekim sıklıkla işbirliği yapmak yerine reçete ile ilgili bir sorun doğduğunda karşı karşıya kalmaktadırlar. Bunun yanı sıra hekimlerin reçete yazma sorunları denildiğinde, hekimlerin yeni ilaçlar hakkında yeterli bilgi biri-kimi olmadan reçete yazmaları, hastalarına uygun mekanlarda yeteri ka-dar zaman ayıramamaları, geri ödeme kurumlarının yayımladığı BUT ve SUT'lar hakkında yeterli ve güncel bilgileri okumadıkları için hatalı ve geri ödemesi mümkün olmayan reçeteler yazmaları, "her hekim her ilacı yazabilir" gibi hatalı görüşlerinin var olması, eşdeğer ilaç uygulaması ko-nusunda yanlış ve eksik bilgilere sahip olmaları ve bu bilgileri hastalarıyla paylaşmaları, sonuçta da onları yanlış yönlendirmeleri, hekim tarafından yazılan reçetenin sorumluluğunun hem hekim hem de eczacı tarafından paylaşıldığını bilmemeleri, iş yüklerinin fazlalığı nedeniyle gerek yeni bilg-ilere erişme ve kullanma, gerekse hastasına aktaramama gibi sorunlar akla gelmektedir. Ayrıca hekimlerin mezuniyet sonrası eğitim konusun-daki ve akılcı ilaç kullanımı konusunda eğitimlerindeki yetersizlikler de öne çıkan diğer sorunları oluşturmaktadır.

Eczacıdan kaynaklanan sorunlar: Bu bölümde eczacılardan kaynaklanan sorunlar başlığı altında en öncelikli sırayı gerek mezuniyet öncesi gerekse mezuniyet sonrası yetersiz eğitimlerinden kaynaklanan sorunlar almaktadır. Eczacılık eğitimi ile ilgili sorunlar arasında meslek eğitimi sırasında hastalık bilgisinin yetersiz verilmesi, bir eczanenin

yürütülmesinde temel konular arasında bulunan eczacılık işletmeciliği ve muhasebe konularının lisans döneminde ders olarak yetersiz ve kısa sürede anlatılması, eczacılık eğitiminin akılcı ilaç kullanımı konusuna yönelik olmaması, yine bu konudaki pratik eksiklikler, eğitim süresince yapılan eczane stajlarının yeterince ciddiye alınmaması, veya tam fayda sağlanamaması, mesleki konulardaki yeniliklere ayak uydurmada yaşanan gecikme, yeni eczacılık hizmet modeline uyum sağlayamama, mesleki bilgilerin güncelliğini kaybetmesi, buna paralel olarak meslek içi eğitimlerin düzenlenmemesi ve Türk Eczacıları Birliği (TEB) tarafından kredilendirilmemesi, dolayısıyla zorunluluk olmaması, lisans eğitiminde edinilen bilgilerin pratiğe uyarlanmasıyla ilgili yaşanan sorunlar, öğretim üyelerinin eczacılık mesleğinin icrasıyla ilgili pratik bilgidен yoksun olmaları ve bu konuda kendilerini geliştirmede ve yenilikleri izlemede isteksizlik göstermeleri sayılabilir. Bununla birlikte, günümüzde serbest eczacıların geri ödeme sistemleri ve bürokrasi ile yaşadıkları sorunlar nedeniyle mesleklerini yapamayacak durumlara ve mesleklerinden soğuma noktasına gelmeleri onların hastalarına iyi hizmet vermelerinin önündeki en önemli engel olarak görülmektedir. Eczacının hastasının tıbbi öyküsü ve tedavisi ile ilgili bilgi edinme ihtiyacı duymaması, eczanedeki iş yükü dolayısıyla ilaç sunum sürecinde hastalarına yeterli zamanı ayıramaması ve bu iletişim süreci için eczanelerinde uygun mekanları hazırlayamamaları, reçeteyi eczanedeki yardımcı elemanların karşılaması ve bu konuda hastaların da söz konusu duruma itiraz etmemesi, hatta bu durumun zaman bakımından her iki tarafın da işine gelmesi diğer sorunlardan bazılarıdır. Başka bir temel sorun da eczacının eczanesinde bulunmamasıdır ki, mesleki sorumluluğun suistimal edildiği durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Advers etki bildirimi konusunda eczacıların bilgi eksikliği, maddi kaygılar ve eczacının mesleki tatmin eksikliği yine eczacıdan kaynaklanan sorunlar içerisinde yer almaktadır.

Genel olarak bakıldığında bu sorunlar, eczacının toplumda kendisini “1. Basamak sağlık hizmet sunucusu” olmak yerine “ticaret yapan” biri gibi algılamasına neden olarak, kendini ve mesleğini değersiz gibi düşünmesine yol açmakta ve bu yılmnlıkla her geçen gün eczacıları mesleğinin yeniliklerinden uzaklaştırmaktadır.

Eczacılar zaman zaman çeşitli mesleki toplantılarda sorunlarını

dile getirmektedirler. Ancak, eczacıların sorunlarının saptanmasına ve çözümlenmesine yönelik olarak ayrıntılı bilimsel araştırmalar mevcut değildir. Eczacıların ilaç bilgilerini aktarım sürecinde karşılaştıkları sorunların tespiti, bu sorunların çözümlenmesi yolunda önemli bir adım olacaktır. Bu nedenle sorunlar, nedenleri ve çözümlerine yönelik araştırmaların TEB önderliğinde akademisyenlerin, serbest eczacıların ve bürokratların katılımı ile yapılmasına, bu konuda bir yol haritasının oluşturularak uygulamaya geçilmesine süratle ihtiyaç duyulmaktadır. Bu yönde yapılacak girişimler ile sağlık sisteminin paydaşlarından biri olan eczacılar, akılcı ilaç kullanımı sayesinde hem ilaçların hastalar tarafından daha doğru ve yararlı biçimde kullanılmasını, hem de devlete sağlık ve ilaç harcamalarında yeterli tasarruf oluşturulmasında çok büyük katkılar sağlayacaktır.

Özet

Akılcı ilaç kullanımı tüm dünyada her geçen gün önem kazanmaktadır. Akılcı ilaç kullanımının sağlanması tüm sağlık personeline önemli görevler düşmektedir. Serbest eczanelerde görev yapan eczacılar tedaviye başlanmadan önce hastanın sağlık çalışanları ile iletişiminin son basamağını oluşturdukları için ilacın akılcı kullanımının sağlanması konusunda özel bir öneme sahiptirler. Burada eczacının hastaya reçetesinde yazılan ilaçlar hakkında gerekli ve yeterli/ uygun bilgiler vermesi ve bunun yanında tedavi sürecini izlemesi de akılcı ilaç kullanımında tedavinin başarısını doğrudan etkileyecek unsurdur.

Bu yazıda serbest eczanelerde eczacıların hastalarına ilacı sunarken karşılaştıkları sorunlar değerlendirilmiş ve bu sorunlar reçeteye ilgili sorunlar, hasta ile ilgili sorunlar, hekimle ve eczacıyla ilgili sorunlar olarak dört ana başlık altında toplanarak özetlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Eczacı, sorun, reçete, ilaç sunum süreci, hasta, hekim, akılcı ilaç kullanımı

Summary

Problems pharmacists face in the community pharmacies during the dispensing process - A Perspective Through the Rational Drug Use

Health professionals have important roles in promoting rational use of drugs which is a growing concern in countries worldwide. In many countries the pharmacist has a changing role as patient counsellor/educator and as an intermediate to affect patient outcomes in the ambulatory settings. Thus, pharmacists have an important role in the safe and effective use of pharmaceuticals by providing sufficient and accurate information to the patient, and monitoring the drug therapy. However, pharmacists face many problems during the dispensing process. The current paper reviews the problems under 4 headings i.e. problems related to the prescription, the prescriber, the patient and the pharmacist.

Keywords: Pharmacist, problem, prescription, drug dispensing, patient, prescriber, rational drug use

*** Bu yazı 31 Mart-03 Nisan 2009 tarihleri arasında Türk Farmakoloji Derneği tarafından Marmara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi'nde düzenlenen "Eczacılık Fakültelerindeki Farmakologlar için Akılcı İlaç Kullanımı Eğitici Eğitimi" toplantısında "Eczacının Akılcı İlaç Kullanımı ile İlgili Olarak Karşılaştığı Sorunlar ve Nedenleri'ne" yönelik "beyin fırtınası"na katılan ve bu çalışmanın yazarları olan kişilerin sözkonusu oturumda dile getirdikleri görüşlerden derlenmiştir.**

KAYNAKLAR

1. Wiedenmayer, K., Summers, R.S., Mackie, C.A., Gous, A.G.S., Everard, M., Tromp, D.: Developing pharmacy practice-A focus on patient care Handbook. World Health Organization and International Pharmaceutical Federation. Netherlands, (2006).
2. Smith, W.E.: Role of a pharmacist in improving rational drug therapy as part of the patient care team. Ann Pharmacother. 41,330-5, (2007).
3. Özçelikay, G., Ekiner, H.: Türkiye'de eczacılık insan gücünün değerlendirilmesi ve eczane dağılımları. TEB Eczacılık Akademisi Yayınları, No:5, Ankara, (2007).
4. Liu, Y., Çelik, Y., Şahin, B.: Türkiye'de Sağlık ve İlaç Harcamaları. Sağlıkta Umud Vakfı - SUVAK. Ankara, (2005).

5. Top, M., Tarcan, M.: Türkiye İlaç Ekonomisi ve İlaç Harcamaları: 1998-2003 dönemi değerlendirmesi. *Liberal Düşünce*, 9,177-200, (2004).
6. Göçmen, E., Göçmen, A.: İlaç Kullanımından Doğan Zararlardan Hekimin,Eczacının ve İlaç Üreticisinin Sorumluluğu. www.idealhukuk.com, 11.09.2004; son güncelleme: 22.04.2008
7. Laing, R.: "Role of dispensers in Promoting Rational Drug Use" in Promoting rational drug use: World Health Organization Action Programme on Essential Drugs and International Network for the Rational Use of Drugs, Eğitim Programı, Nairobi (1987).
8. "The professional role of the pharmacist". Fédération Internationale pharmaceutique (FİP) Mesleki Standartlar Raporu; Hollanda, (1996).
9. "Standarts for Quality of Pharmacy Services". Fédération Internationale pharmaceutique (FİP) Mesleki Standartlar Raporu, İyi Eczacılık Uygulamaları Konsey Toplantısı, Tokyo, (1993). 1.

